

INLEIDING TOT HET INTERNATIONAAL STRAFRECHT

De ontwikkeling van het internationaal strafrecht was een reactie op de massamoorden die in de loop van de 20^e eeuw werden gepleegd. De Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, de conflicten in ex-Joegoslavië en de oorlog in Rwanda waren de meest opvallende episodes in dit proces.

In de 13^e eeuw al verscheen de eerste theorie over internationaal strafrecht. De politieke theoloog Francisco de Vitoria formuleerde toen de grondslagen van het internationaal recht om de verhoudingen tussen staten te regelen. Toch duurde het tot het begin van de 20^e eeuw voordat de internationale gemeenschap zich echt bewust werd van de noodzaak om een internationale rechtsinstantie in het leven te roepen. Intussen waren al verdragen afgesloten die de ondertekenende staten verplichtten om oorlogsmisdaden te bestraffen. Daarbij werd echter niet uitdrukkelijk gesproken over de invoering van een internationale strafrechtsinstantie.¹

De ontdekking in 1945 dat het naziregime miljoenen mensen had uitgeroeid leidde tot de oprichting van het **Internationaal Militair Tribunaal van Nürnberg** (waar de hoofdverantwoordelijken van het naziregime zouden worden berecht) en het **Internationaal Militair Tribunaal voor het Verre Oosten** (waar de Japanse hoofdverantwoordelijken zouden worden berecht)². Die rechtbanken waren bevoegd om te oordelen over misdaden tegen de vrede, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid. Door de processen voor de internationale militaire tribunalen kon de basis worden gelegd voor het internationaal strafrecht. Beide tribunalen weerspiegelden echter alleen het recht van de overwinnaars.

Na de processen voor deze twee militaire tribunalen erkende de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de noodzaak om een **permanent internationaal hof** op te richten waar oorlogsmisdadigers en daders van massageweld zouden kunnen worden berecht, ongeacht de nationaliteit van de daders of de plaats waar hun misdaden werden gepleegd. In eerste instantie werd een juridische basis gelegd om de tenlasteleggingen te definiëren en hun bestraffing vooreerst op nationaal vlak te regelen. Dit is voorzien in internationale verdragen (internationaal humanitair recht en internationaal strafrecht) en in talrijke nationale wetgevingen.

Die internationale verdragen verplichten de betrokken staten om diverse internationale misdaden en andere misdrijven in nationaal recht om te zetten en hun bevoegdheid om de daders te vervolgen en te berechten voor hun eigen rechtbanken vast te leggen. In 1948 werden de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en het Verdrag inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide goedgekeurd. Het jaar nadien werden de vier Verdragen van Genève goedgekeurd met als doelstelling personen te beschermen die niet (langer) aan de vijandelikheden deelnemen. Het Verdrag van de Verenigde Naties tegen Foltering en andere Wrede, Onmenselijke of Onterende Behandeling of Bestrafing ten slotte werd in 1984 goedgekeurd.

Ondanks de goedkeuring van de teksten werd de oprichting van een internationale strafrechtsinstantie opgeschort toen de Koude Oorlog uitbrak.

Het proces werd pas hervat na de oprichting van de internationale straftribunalen voor voormalig Joegoslavië en Rwanda en de beslissing van een aantal Europese rechtbanken om de verantwoordelijken van misdaden die tot dan onbestraft waren gebleven (zoals deze van Augusto Pinochet) alsnog te vervolgen.

¹ Voorbeeld: Het Verdrag van Genève van 6 juli 1906 en het Verdrag van Genève van 27 juli 1929 voor de verbetering van het lot van de gewonden en de zieken in de legers te velde.

² Beide tribunalen werden na de Tweede Wereldoorlog opgericht – respectievelijk door het Akkoord van Londen van 8 augustus 1945 en door een verklaring van de opperbevelhebber van de geallieerde troepen op 19 januari 1946. Het tribunaal van Nürnberg bestond uit vier vaste en vier plaatsvervangende rechters die door de Verenigde Staten, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Sovjet-Unie werden aangeduid. Op 1 oktober 1946 viel het verdict voor de tweeëntwintig vervolgte nazikopstukken. Twaalf van hen werden ter dood veroordeeld, drie kregen een levenslange gevangenisstraf, twee een gevangenisstraf van 20 jaar, één een gevangenisstraf van 15 jaar en één een gevangenisstraf van 10 jaar. Twee kopstukken werden vrijgesproken. Alle straffen werden uitgevoerd. Op 12 november 1948 veroordeelde het tribunaal van Tokio acht van de vijfentwintig beschuldigen ter dood. De meeste anderen kregen een levenslange gevangenisstraf.

DE INTERNATIONALE STRAFTRIBUNALEN VOOR VOORMALIG JOEGOSLAVIË EN RWANDA

De oprichting van een werkelijk onafhankelijke permanente rechtsinstantie kreeg concreet vorm tijdens de conferentie van Rome, die van 15 juni tot 17 juli 1998 plaatsvond. Het **Internationaal Strafhof** werd opgericht op 1 juli 2002, na de ratificatie van het Verdrag van Rome door zestig staten.

Het Internationaal Strafhof heeft tot doel de daders van de zwaarste internationale misdaden te berechten en te proberen dergelijke internationale misdaden te voorkomen. In tegenstelling tot de Internationale Straftribunalen biedt het Internationaal Strafhof een plaats aan de slachtoffers in het proces en helpt op die manier naast de gerechtelijke waarheid ook de historische waarheid over de gepleegde misdaden te achterhalen. Het Internationaal Strafhof heeft ook de opdracht om de slachtoffers te beschermen.

Aangezien er nog geen permanent Internationaal Strafhof bestond, besliste de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties om internationale ad hoc tribunalen in het leven te roepen. Het Joegoslavië-Tribunaal en het Rwanda-Tribunaal zijn dan ook instellingen van de Verenigde Naties.

Het Joegoslavië-Tribunaal (ICTY) werd op 25 mei 1993 opgericht door resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties en heeft als opdracht de vermoedelijke verantwoordelijken voor ernstige schendingen van het Internationaal Humanitair Recht sinds 1991 op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië gepleegd te vervolgen³. Het tribunaal is gevestigd in Den Haag. Het TPIY stelde meer dan 160 personen in beschuldiging (onder wie politieke en militaire leiders) voor misdaden tussen 1991 en 2001 gepleegd tegen leden van de etnische gemeenschappen in Kroatië, Bosnië-Herzegovina, Servië, Kosovo en Macedonië.

Meer dan zestig mensen werden veroordeeld, geen enkele beschuldigde is momenteel voortvluchtig en sommige zaken lopen nog. Het tribunaal heeft sinds 2003 een voltooiingstrategie, waarvoor het nauw samenwerkt met de nationale rechtbanken van de landen van voormalig Joegoslavië en hun capaciteiten versterkt zodat deze zelf oorlogsmisdaden kunnen berechten.

Het Rwanda-Tribunaal (TPIR) werd op 8 november 1994 opgericht door resolutie 955 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties en is gevestigd in Arusha (Tanzania). Dit tribunaal werd belast met de berechting van de vermoedelijke verantwoordelijken voor genocide of andere ernstige schendingen van het Internationaal Humanitair Recht gepleegd op het grondgebied van Rwanda, en van de Rwandese burgers beschuldigd van dergelijke misdaden gepleegd op het grondgebied van de buurlanden, tussen 1 januari en 31 december 1994⁴. Meer dan 90 personen werden in beschuldiging gesteld: sommigen werden al schuldig bevonden aan internationale misdaden, terwijl andere zaken nog lopen. Ook voor dit tribunaal werd een voltooiingstrategie ingevoerd sinds 2003.

Volgens de statuten van deze tribunalen kunnen zowel de nationale als de internationale rechtbanken deze misdaden berechten. De internationale tribunalen hebben voorrang op de nationale rechtbanken en kunnen aan deze laatste vragen om bepaalde zaken uit handen te geven.

De oprichting van deze tribunalen⁵ was niet enkel een opstap naar de oprichting van een internationaal straffhof, maar legde bovendien de moeilijkheden bloot die kunnen voortvloeien uit de oprichting van dit soort rechtbanken (traagheid van de mondelinge procedure, overbelasting van de griffies,...).

³ De rechtsmacht van dit tribunaal is beperkt tot oorlogsmisdaden, misdaden van genocide en misdaden tegen de mensheid.

⁴ De rechtsmacht van dit tribunaal is beperkt tot de schendingen tegen artikel 3 van de Verdragen van Genève van 1949 en het aanvullend Protocol II, misdaden van genocide en misdaden tegen de mensheid die in het jaar 1994 werden gepleegd op het grondgebied van Rwanda of het grondgebied van de buurlanden wanneer de schendingen door een Rwandese onderdaan werden gepleegd.

⁵ Op 22 december 2010 keurde de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties resolutie 1966 goed, die een internationaal mechanisme opricht dat belast is met de uitoefening van de residuele functies van de internationale straftribunalen. Deze tribunalen worden geacht hun werkzaamheden af te ronden, hun sluiting voor te bereiden en de overdracht aan het internationaal mechanisme uit te voeren.

HET INTERNATIONAAL STRAFHOF (ISH)⁶

Het Internationaal Strafhof is de eerste universele en permanente internationale rechtsinstantie opgericht om de zwaarste misdaden die de volledige internationale gemeenschap raken te berechten. Het ISH werd opgericht om het recht te bevorderen en ervoor te zorgen dat de zwaarste internationale misdaden (nl. genocide, misdaden tegen de mensheid, oorlogsmisdaden en misdaden van agressie) worden bestraft en hun daders worden berecht.

Het ISH is een onafhankelijke instelling gevestigd in Den Haag. Het hof onderscheidt zich van het Internationaal Hof van Justitie, dat oordeelt over geschillen tussen staten, door het feit dat het uitsluitend individuele personen beschuldigd van bepaalde internationale misdaden berecht. Op basis van artikel 27 van het Statuut van Rome kunnen deze individuele personen voor het ISH niet langer hun officiële hoedanigheid invoeren, noch de immuniteit die normaalgezien staatshoofden en hoge staatsambtenaren tegen eventuele gerechtelijke vervolgingen beschermt⁷.

Het ISH kan op drie verschillende manieren gevat worden:

- een lidstaat kan aan de procureur een situatie voorleggen waarin internationale misdaden lijken te zijn gepleegd;
- de procureur kan ook op eigen initiatief een onderzoek openen als hij over bepaalde inlichtingen over misdaden die gepleegd zouden zijn beschikt;
- ook de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties kan aan de procureur een situatie voorleggen waarin internationale misdaden lijken te zijn gepleegd (in het kader van vredeshandhaving en internationale veiligheid).

Het Internationaal Strafhof kan verschillende soorten straffen uitspreken wanneer de persoon schuldig wordt bevonden: een gevangenisstraf, een boete en/of inbeslagname. Personen die door het ISH als slachtoffers worden erkend hebben recht op schadevergoeding.

Het Statuut van Rome beperkt de bevoegdheid van het ISH tot «de zwaarste misdaden die de volledige internationale gemeenschap raken»⁸, d.w.z. genocide, misdaden tegen de mensheid, oorlogsmisdaden⁹ en misdaden van agressie.

De bevoegdheid van het ISH is ook beperkt in tijd en ruimte. Het hof mag slechts oordelen over misdaden gepleegd na haar oprichting in 2002 en na bekrachtiging van het Statuut door de betrokken staat. Het hof is slechts bevoegd voor misdaden gepleegd op het grondgebied van of door een onderdaan van een lidstaat (of een staat die geen lidstaat is, maar de rechtsmacht van het ISH heeft erkend), behalve indien een situatie of zaak door de Veiligheidsraad werd doorverwezen.

Bovendien speelt het ISH een aanvullende rol ten opzichte van de nationale rechtbanken. Dit betekent dat het niet tussenkomt wanneer te goeder trouw een procedure op nationaal niveau werd opgestart. Dit laatste veronderstelt dat een zaak niet ontvankelijk is voor het ISH als ze het voorwerp uitmaakt of heeft uitgemaakt van een onderzoek en/of vervolging in een bevoegde staat. Het ISH is wel bevoegd als de staat niet bereid is of niet in staat is om een daadwerkelijk onderzoek of vervolgingen in te stellen. Het ISH verschilt ook op enkele punten van het Joegoslavië- en het Rwanda-Tribunaal.

■ Het ISH is bevoegd om misdaden van agressie te berechten, terwijl het ICTY en het ICTR daar niet bevoegd voor zijn¹⁰.

■ Op basis van artikel 11 van het Statuut van Rome kan het ISH zijn rechtsmacht alleen uitoefenen over feiten die hebben plaatsgevonden na de inwerkingtreding van het Statuut en de bekrachtiging ervan door de betrokken staat – in tegenstelling tot de tribunaal van Nürnberg, Tokio, het ICTY en het ICTR, die ook bevoegd waren voor eerdere feiten.

■ Alleen de lidstaten zijn verplicht om met het ISH samen te werken (tenzij de Veiligheidsraad voor een specifiek geval een resolutie heeft aangenomen). Dit is in tegenstelling met de internationale straftribunalen waar de verplichting tot samenwerking geldt voor alle lidstaten van de Verenigde Naties, aangezien ze werden opgericht door een resolutie van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (en niet door een verdrag).

⁶ Het ISH kwam pas tot stand na langdurige onderhandelingen binnen de internationale gemeenschap. Honderdzesentwintig staten namen deel aan de diplomatieke conferentie van de Verenigde Naties die leidde tot de goedkeuring van het Statuut van Rome, de oprichtingsakte van het ISH, die op 17 juli 1998 werd goedgekeurd. Het Statuut werd van kracht op 1 juli 2002 na zijn bekrachtiging door een voldoende aantal staten (60). Van de staten met stemrecht verzetten slechts zeven staten zich tegen het Statuut van Rome, waaronder de Verenigde Staten, Israël, China, Nigeria en Soedan.

⁷ Het principe van de immuniteit op basis van het gewoonterecht veronderstelt dat voormalige staatshoofden traditioneel deze immuniteit behouden voor de daden die ze stelden tijdens hun regeerperiode. Nationale en internationale tribunaal blijken het in de praktijk evenwel niet eens te zijn over deze regel. Sommige rechtsinstanties zijn van oordeel dat het plegen van misdaden tegen de mensheid of genocide niet tot de functies van een staatshoofd kunnen behoren en dat de immuniteit voor dit soort misdaden dan ook kan worden opgeheven (bv.: opheffing van de immuniteit van generaal Pinochet op 25 november 1998 door het Britse Hogerhuis). Andere rechtsinstanties menen dan weer dat de immuniteit moet behouden blijven, zelfs als de betrokken personen de zwaarste internationale misdaden hebben gepleegd (Internationaal Hof van Justitie, zaak Yerodia, 2002).

⁸ Het Statuut van Rome voorziet wel de mogelijkheid om de lijst van de misdaden waarvoor het ISH bevoegd is, te wijzigen.

⁹ Cf. Themafiche: Internationale misdaden.

¹⁰ Aanvankelijk kon het ISH zijn rechtsmacht niet laten gelden voor misdaden van agressie, aangezien het Statuut deze misdaad niet definieerde. Op 11 juni 2010 keurden de staten in Kampala, tijdens de conferentie waarop het Statuut van Rome werd herzien, wijzigingen aan het Statuut goed, waaronder een definitie van de misdaad van agressie en de bevoegdheid van het ISH over deze misdaad. Er werd ook voorzien dat het hof zijn bevoegdheid over de misdaad van agressie pas mag uitoefenen wanneer minstens dertig lidstaten dit amendement hebben bekrachtigd of aanvaard en minstens twee derde van de lidstaten de beslissing hebben genomen om die bevoegdheid te activeren, en dit ten vroegste vanaf 1 januari 2017.

■ Het ISH is complementair ten opzichte van de nationale rechtbanken, terwijl de internationale straftribunalen voorrang hebben op nationale rechtbanken.

■ Het Statuut van Rome creëert ook op een meer expliciete manier rechten voor de slachtoffers voor het ISH (in verband met de deelname aan de procedure, het recht op schadevergoeding, de oprichting van een fonds voor de slachtoffers,...). De statuten van de internationale straftribunalen voorzien maatregelen ter bescherming van de slachtoffers (bv.: zitting met gesloten deuren, bescherming van hun identiteit). De procedure- en bewijsregels van de tribunalen verwijzen slachtoffers na veroordeling door naar de nationale rechtbanken om eventueel een procedure tot het bekomen van schadevergoeding aan te spannen.

GEMENGDE RECHTSINSTANTIES

Intussen zijn ook nieuwe types rechtsinstanties opgericht die verschillen van de internationale straftribunalen doordat ze nationale instanties zijn opgericht op basis van een akkoord tussen de regering van een bepaald land en de Verenigde Naties. Dit zijn de zogenaamde gemengde rechtbanken, die internationaal en/of nationaal recht toepassen en samengesteld zijn uit internationale en lokale rechters.

Dit type rechtbank werd onder meer in Cambodja opgericht met als opdracht de voormalige verantwoordelijken van de Rode Khmer te berechten voor de misdaden gepleegd tijdens de periode van het Democratisch Kampuchea (1975-1979). Dit soort gemengde rechtbanken werd ook voor andere landen opgericht (bv. Speciaal Hof voor Sierra Leone of Speciaal Tribunaal voor Libanon).

In augustus 2012 sloot de regering van Senegal een verdrag met de Afrikaanse Unie om Hissène Habré, de voormalige president van Tsjad te berechten. Deze rechtsinstantie werd op 8 februari 2013 geïnstalleerd onder de naam Buitengewone Afrikaanse Kamers. De buitengewone kamers zijn onderdeel van het Senegalese rechtsstelsel, en de meeste rechters hebben de Senegalese nationaliteit, maar de twee Beroepskamers hebben een voorzitter afkomstig uit een andere lidstaat van de Afrikaanse Unie. De kamers hebben krachtens hun statuut de bevoegdheid om genocide, misdaden tegen de mensheid, oorlogsmisdaden en foltering gepleegd in Tsjad tussen 7 juni 1982 en 1 december 1990 te berechten.

Bronnen

- http://www.icc-cpi.int/EN_Menus/icc/about%20the%20court/pages/about%20the%20court.aspx
- Trial: <http://www.trial-ch.org/fr/ressources>
- Statuut van Rome: <http://ihr.rodekruis.be/ref/home-ihr/IHR-Home-Verdragen/Statuut-van-Rome-inzake-het-Internationaal-Strafgerechtshof.html>
- ICTR: <http://www.unict.org/>
- ICTY: <http://www.icty.org/>
- Residueel mechanisme voor de internationale straftribunalen: <http://www.unmict.org/en/about>
- Buitengewone kamers in de Cambodjaanse rechtbanken: <http://www.eccc.gov.kh/en>
- Open Society: <http://www.opensocietyfoundations.org/topics/international-justice>
- Rode Kruis: <https://www.icrc.org/en/war-and-law/international-criminal-jurisdiction>
- Coalitie voor het Internationaal Strafhof: <http://www.iccnw.org/?mod=court>
- http://www.forumchambresafricaines.org/V1_ficaf/